

Restaurar l'Odèon: el somni pendent de Josep Recasens

Quan el mes de juny de l'any 2001 el Teatre Municipal, equipament cultural emblemàtic de la ciutat de Girona, va cloure les portes per ser rehabilitat a fons, Josep Recasens va publicar un article intitulat «És possible recuperar el Teatre Odèon?».

Text > **JOAN BARBARÀ**, estudiós de la cultura

Al'escrit, l'autor feia una comparació amb la situació que va viure la ciutat entre 1857 i 1860, quan el consistori va tancar el Teatre del Pallol mentre es construïa el Teatre de la Reina. Recasens defensava la tesi que, mentre que l'any 2001 l'Ajuntament no disposava de cap espai escènic que pogués cobrir la programació que es feia al Municipal (per aquesta raó es va haver d'habilitar l'antiga església de Sant Domènec), durant el segle XIX, Girona sí que tenia un altre teatre digne, la Sala Odèon.

En aquest article, que es va convertir en una mena de manifest reivindicatiu, Josep Recasens rescatava de l'oblit la història del coliseu de la pujada de Sant Domènec i acabava expressant un desig: «M'agradaria que fos possible de recuperar per a la ciutat aquest vell però entranyable Teatre de l'Odèon... Un indret tan ampli i espaiós, situat en el cor del barri vell de la ciutat, hauria de ser possible restaurar-lo».

Quan, a començaments de juliol de l'any passat, el grup König va fer públic el projecte d'obrir un restaurant al número 6 de la pujada de Sant Domènec, molta gent es va assabentar que a les escales de Sant Martí, al costat del cafè Le Bistrot, a l'edifici on durant més de setanta anys hi havia hagut la Fusteria Lladó i els Cromats Ensesa, abans hi havia hagut una sala de ball i un teatre.

En l'imaginari de moltes generacions, el Teatre Odèon no ha existit mai.

Hi ha qui en tenia algun record dels avis, però molt pocs gironins d'avui saben què era i què va representar, a finals del segle XIX i començaments del xx, la Sala Odèon per a la ciutat. Alguns erudits, molt pocs, com ara Enric Mirambell o el mateix Josep Recasens, sí que coneixien el tema a fons i són els que han custodiat, tots aquests anys d'ostracisme en què el local ha estat privatitzat, el record de l'Odèon per a la memòria col·lectiva de la ciutat.

Un espai catalogat

Segons consta a l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, l'edifici del número 6 de la pujada de Sant Domènec ocupa un terreny d'un gran desnivell que va des de la placeta de Le Bistrot fins a la porta de l'antic Seminari Conciliar (pujada de Sant Martí, 7). Té una planta gairebé rectangular, amb un doble espai i una estructura de suport de pilars de fosa. Comprèn una gran sala a la planta baixa (l'antic teatre) i l'habitatge del propietari al pis superior. Aquest immoble, conegut com el Palau Artau, té més de cinc-cents metres quadrats construïts i cinquanta metres quadrats de terrassa, no té fonaments i s'aguanta des de baix amb unes columnes de nou metres d'altura que, situades a la platea del teatre, suporten la que va ser una luxosa mansió en altres èpoques amb un sistema de bigues de tipus Eiffel. Les columnes varen ser foses a Girona per l'empresa Gallart i Cia.

>> Aspecte actual de l'edifici de l'antiga Sala Odèon. (Autoria: JOSEP PASTELLS)

Segons l'informe del Col·legi d'Arquitectes, la façana segueix l'eclecticisme classicitzant de final de segle. La sala, utilitzada com a teatre i saló de ball, té dos pisos de llotges amb interessants baranes de ferro fos i un monumental cel ras decorat al fresc.

Aquesta finca està catalogada amb la categoria R en el Pla Especial del Barri Vell, la qual cosa vol dir que qualsevol reforma o actuació que s'hi plantegi ha

>> Antiga Fusteria Lladó. Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. EL PUNT AVUI (MANEL LLADÓ).

>> Pintura de l'escenari. Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. EL PUNT AVUI (MANEL LLADÓ).

de respectar-ne obligatòriament la configuració original.

De sala de ball a teatre

Situat més o menys on ara hi ha l'escenari del Teatre Municipal, a partir de 1769 l'Ajuntament va inaugurar l'anomenat Teatre de Comèdies, conegut més popularment com el Teatre del Pallol. Aquest local va ser durant molts anys el teatre de Girona. La corporació municipal en tenia cura i n'anava fent el manteniment i, fins i tot, l'any 1799 va fer-hi algunes reformes, però amb el pas dels anys l'espai es va anar deteriorant, fins que l'any 1852 l'arquitecte Martí Sureda i Deulovol, constructor de la plaça de la Independència, va alertar el consistori que l'espai patia greus deficiències; concretament, el tècnic municipal va advertir el Ple de l'Ajuntament que hi havia un risc seriós d'esfondrament del sostre del teatre.

La corporació va prendre'n nota, va fer-hi algunes obres de consolidació, però no va abordar el problema seriosament. Cinc anys més tard, el 1857,

l'arquitecte i urbanista de l'Escala va tornar a parlar amb l'alcalde i li va dir que llavors ja no només en perillava el sostre, sinó que també el terra del galliner es podia ensorrar en qualsevol moment, així que, o prenia una decisió dràstica, o ell no assumiria cap responsabilitat en cas que es produís algun accident.

La situació era prou preocupant i ara sí que el Ple de l'Ajuntament es va adonar de la gravetat de la situació i va prendre la determinació d'abaixar definitivament el teló del Teatre de Comèdies i construir-ne un de nou.

Entre que varen tancar el Pallol i varen edificar el Teatre de la Reina (actual Teatre Municipal) varen passar tres anys. Per garantir que durant aquesta transició de l'un a l'altre els gironins no es quedessin sense poder gaudir d'obres teatrals, l'Ajuntament va arribar a un acord amb l'empresari i promotor cultural Joan Artau, propietari de la Sala Odèon, per tal que adaptés el local que tenia a la pujada de Sant Domènec, que fins aleshores funcionava

com a sala de ball, perquè s'hi poguessin fer representacions teatrals i fins i tot òperes i sarsueles.

Una inversió important

Joan Artau, que coneixia l'afecció que hi havia a la ciutat pel teatre, va decidir acceptar el repte que li plantejava l'Ajuntament, jugar fort i fer les reformes necessàries a l'Odèon per tal que l'espai fos apte per poder-hi fer tota mena de representacions i actes culturals. Així, hi va fer unes obres importants, sobretot a l'escenari. En aquesta empresa, va comptar amb la col·laboració dels treballadors d'un taller de fusteria que era seu i que tenia al mateix local; de Joan Tenas, professor de dibuix lineal i ornamental de l'Escola Municipal de Belles Arts, i de l'artista local Carles Girbal, que va pintar un decorat que encara avui es conserva parcialment.

Josep Recasens ens explica en el seu article que Joan Artau, el 7 de gener de 1858, es va gastar 2.000 rals, que va pagar a terminis, en la compra de seients nous per al seu teatre. Així mateix, onze dies més tard, va demanar a l'Ajuntament una ajuda de 20.000 rals per tal de poder fer-se càrrec de l'ampliació i dels canvis que havia de fer a l'escenari per adequar-lo a les necessitats que els nous temps requerien.

Gerónimo el Albañil

L'any 1993, Enric Mirambell va escriure un article en el *Diari de Girona* en què explicava que, quan la Sala Odèon es va habilitar com a teatre, no feia gaire que s'havia inaugurat. Es tractava, doncs, d'un local nou, atès que en referències que es tenen de les festes de Carnestoltes que es varen fer a la ciutat l'any 1849 no hi ha constància que hi hagués cap sala de ball amb aquest nom.

El cronista oficial de la ciutat explica que la inauguració del Teatre Odèon va tenir lloc la diada de Sant Narcís de 1857. Aquell dia, l'Odèon va aixecar el teló posant en escena la comèdia en vers *Gerónimo el Albañil*, obra de l'escriptor, dramaturg i polític aragonès Eugenio Rubí. La programació es completava amb la presentació d'un altre espectacle anomenat *De potencia a potencia*. Ambdues obres varen ser dirigides per Leandro Lugar.

Durant els tres anys que l'Odèon va funcionar com a teatre, va canviar de nom i va passar de dir-se Sala Odèon a anomenar-se Teatre Odèon. Mal-

>> El Palau Artau. (Font: ARXIU DE JOAN BARBARÀ)

grat això, mentre era teatre, a l'Odèon també es varen continuar organitzant sessions de ball. Enric Mirambell ens informa que hi ha un document que acredita que l'any 1860 Joan Artau va obtenir el preceptiu permís governatiu per poder-hi programar un ball de disfresses durant les festes de Carnaval.

Finalment, òperes senceres

Durant els tres anys que l'Odèon va ser l'únic teatre de Girona, la programació lírica que tradicionalment ofería el vell Pallol es va passar al teatre de la pujada de Sant Domènec. Ateses les dimensions més reduïdes que tenia l'escenari, en comparació del Teatre de Comèdies, inicialment no s'hi varen poder representar òperes. Malgrat tot, l'orquestra permanent que tenia el teatre sovint tocava obertures d'òpera, àries i duets lírics que agradaven molt als gironins.

Conscient que a la ciutat hi havia molts amants del *bel canto*, Joan Artau no va parar fins que va aconseguir portar la representació d'òperes senceres al seu teatre. Això va ser l'any 1860, en què una companyia italiana va gosar programar-ne quatre o cinc de seguides.

Posteriorment, Daniel Antonietty, que llavors era el primer violí de l'or-

questra, va ser l'encarregat de dirigir les sessions amb què l'Odèon va tancar definitivament l'activitat lírica. El tenor Antonio Silvestroni i el baríton Antonio Carapia foren els grans triomfadors de les dues representacions de *La Traviata* efectuades el mes de maig d'aquell any, amb les quals simbòlicament l'Odèon va abaixar el teló.

Inauguració del nou teatre

El 29 d'octubre de 1860, tot i que les obres no estaven completament acabades, el Teatre de la Reina va obrir les portes. Uns mesos abans de la inauguració, l'Ajuntament va convocar un concurs obert a totes les empreses que volguessin fer les seves propostes per explotar la programació del nou coliseu gironí.

Joan Artau s'hi va presentar, però la corporació municipal va desestimar el seu projecte i va triar l'oferta que presentà una companyia que venia de Mallorca, encapçalada per l'empresari Josep Ferrer.

Quan es va inaugurar el nou teatre, Joan Artau va vendre a l'Ajuntament alguns decorats i bambolines de l'Odèon. Malgrat això, durant algun temps Artau va intentar rivalitzar amb el Teatre de

>> Tomàs Carreras i Artau, que va passar la infantesa al Palau Artau.

(Font: ARXIU DE JOAN BARBARÀ)

la Reina, però de seguida es va adonar que no hi havia lloc per a dos teatres i que no podia competir ni en pressupost ni amb el potent projecte artístic que la companyia de Josep Ferrer havia presentat el primer any de ser a Girona (vuitanta espectacles). Hi ha informacions que diuen que, com que no podia competir professionalment, durant un temps Joan Artau va obrir les portes del seu local a grups de teatre *amateur* de la ciutat.

Retorn als orígens

Enric Mirambell explica que després de l'experiència teatral de tres anys, com que no podia competir amb igualtat de condicions, l'Odèon va tornar als orígens i ja en una guia de Girona editada l'any 1862 figura com una sala de ball.

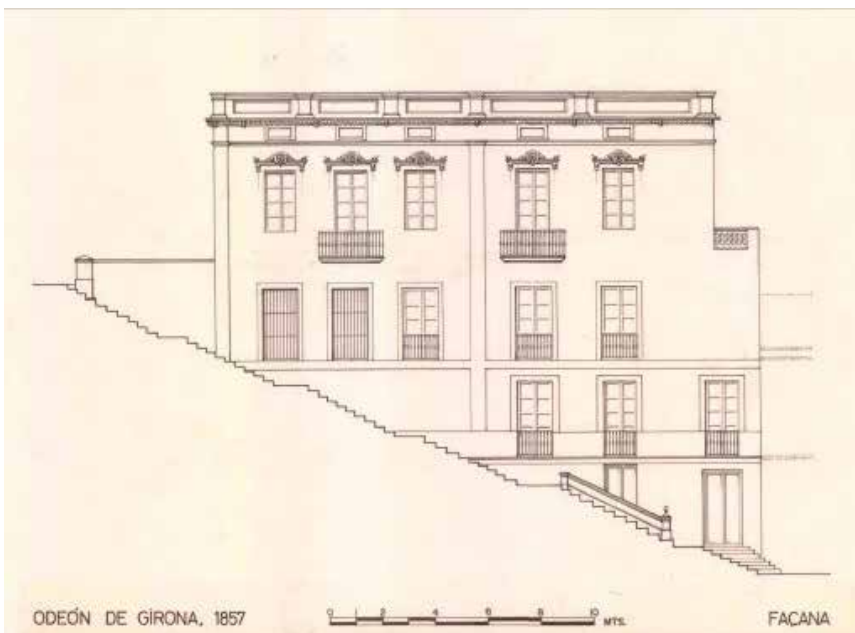
El cronista oficial de la ciutat, en el seu article del *Diari de Girona*, parla del tipus de gent que freqüentava el local: «En les darreres dècades del segle passat, el ball de l'Odèon era de caràcter bàsicament popular. La concurrència femenina la integraven gairebé únicament les minyones de servei. Les modistes i les noies de la menestralia freqüentaven altres locals».

L'Odèon, un espai distingit

A banda de teatre i música, durant alguns anys l'Odèon va ser el local de referència a la ciutat per fer les activitats més diverses. Així, sabem que s'hi varen organitzar actes culturals, mítings polítics, etc., i que el 29 de juny de 1856 l'Ajuntament hi va oferir un

>> Plànol de l'Odèon.

(Font: ARXIU DE JOAN BARBARÀ)

>> El darrer cartell de l'Odèon.
(Font: ARXIU DE JOAN BARBARÀ)

refrigeri per a tots els participants en la cerimònia d'inauguració del pont de Pedra. El 24 de maig de 1881 hi va tenir lloc una exposició de flors ornamentals, en el marc dels actes de commemoració del bicentenari de la mort de Calderón de la Barca, i el 5 de setembre de 1896 s'hi va organitzar una gala benèfica destinada a recaptar fons destinats a socórrer els ferits que arribaven de Cuba.

Cessament de l'activitat

Sabem que l'Odèon va deixar de programar teatre a partir de 1861, però no tenim dades de quan va abaixar la persiana definitivament com a sala de ball i com a centre cultural. Enric Mirambell diu que en el programa de Fires de 1900 i en els següents ja no surt cap mena de programació a l'Odèon, però que hi ha un cartell de 1902 que anuncia que «el Centro Recreativo Las Odaliscas organiza festejos durante las Ferias y Fiestas de San Narciso en el Gran Salón del Odeón».

Maria Àngels Pujol, a la seva tesi doctoral intitolada «Associacionisme i vida política a Girona», quan parla de les associacions recreatives, culturals, musicals, educatives i esportives de Girona, afirma que l'Odèon va sobreviure fins al 1914.

Altres usos

Un cop que s'hi varen deixar de fer espectacles i abans que, a partir de 1947,

la Fusteria Lladó i els Cromats Ensesa ocupessin l'espai i el destinessin a activitats industrials, l'antic Odèon va tenir diferents usos. En primer lloc, va estar tancat algun temps, i més endavant, a partir de 1916, s'hi instal·là un gimnàs. Després de la guerra, l'exèrcit va utilitzar el local per fer-hi instrucció i com a consigna. Els soldats anaven a recollir-hi paquets que els enviaven les famílies. Durant un breu període de temps, l'espai també es va utilitzar com a magatzem de manaies i de Mables Juandó.

El Palau Artau

Quan hem esmentat la catalogació de l'edifici, hem explicat que la finca té dos pisos, el que és la nau pròpiament dita, on hi havia el teatre, i l'habitatge.

La casa que ocupa la part superior de la propietat és una autèntica man-

sió de més de cinc-cents metres quadrats amb terrassa. En aquest immoble, inicialment, hi vivia Joan Artau amb el seu germà. Posteriorment, Enric Mirambell ha documentat que, entre 1869 i 1870, va ser la seu de l'Ateneu Republicà, i també s'hi varen impartir algunes classes de l'efímera Universitat Lliure de Girona. L'any 1879, s'hi va instal·lar la mítica Tipografia Carreras, i els seus propietaris també utilitzaren l'habitatge com a casa familiar.

Fins que no fa gaire temps Miquel Casals adquirí la finca, els amos de l'immoble eren els germans Carreras Bonmatí, que vivien a Barcelona. Altres Carreras que havien ocupat la casa eren els Carreras Artau. El filòsof, etnòleg i polític de la Lliga Tomàs Carreras i Artau i els seus vuit germans varen viure la seva infantesa en el Palau Artau.

El gimnàs del senyor Gómez

Carles Gómez i Soler va ser, a començaments del segle xx, un dels grans impulsors de la pràctica esportiva a Girona. El senyor Gómez, com el coneixia tothom, era un professor de l'institut. Va ser un dels primers docents de tot l'Estat que va impartir educació física en un centre d'ensenyament secundari.

A mitjan primera dècada del segle xx, va llogar el que havia estat la Sala Odèon i va muntar-hi un gimnàs. De les seves instal·lacions en sorgiren boxejadors, atletes i altres esportistes destacats. Ramon Sitjà explica, en el llibre en què relata la història del bàsquet gironí, que a finals dels anys vint el Gimnàs Gómez va ser el primer lloc on es va practicar aquest esport a Girona, després d'haver sortit dels col·legis dels Maristes i de la Salle, que varen ser els llocs on es varen instal·lar les primeres cistelles.

L'any 1931, aquest autèntic viver d'esportistes que fou el Gimnàs Gómez va ser absorbit pel Grup Excursionista i Esportiu Gironí. Va ser en aquell moment que va deixar l'Odèon i va traslladar les seves instal·lacions al local que el Grup tenia a la plaça de Sant Agustí. Entre

>> Carles Gómez i Soler.
(Font: ARXIU DE JOAN BARBARÀ)

1936 i 1939, Carles Gómez va ser el president del Comitè del GEiEG.

El programa de Fires de 1948, quan parlava de com s'havia introduït el futbol a la ciutat, deia: «El núcleo principal de futbolistas locales estaba cobijado en el Gimnasio Gómez, donde bajo la patriarcal tutela del viejo Gómez, con sus luengas barbas estilo vallein-clanescos, se fraguaban las grandes aventuras futbolísticas».